

III. MURAT DÖNEMİNDE EŞKIYA SUHTELERLE YAPILAN MÜZAKERE ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

© Savaş YILMAZ^a

Öz

III. Murat döneminde suhte eşkıyalar, güç merkezi haline gelerek devletle müzakere yapmışlardı. Bu durum reâyâ üzerinde olumsuzluklara sebep olmuştu. XVI. yüzyılın ikinci yarısında Kanun-ı Kadimin bozulması, devlet kurumlarında bozulmalar meydana getirmişti. Eğitim-öğretim kurumu medreselerde bozulmalar meydana gelmişti. Medreselerde iyi tahsil görmeden mezun olan öğrencilerden (suhte/softa) bazıları, işsiz güçsüz olmaları nedeniyle, devletin de iç ve dış sorunlarla uğraşmasını fırsat bilerek güvenliğin zor sağlandığı köylere girerek köylülere çeşitli zulümler yapmışlardı. Gruplar halinde gezip köyler basarak köylülere çeşitli zulümler yapan eşkıya suhtelere karşı köylüler; gerek taşradaki ehl-i örf ile ehl-i şer'e, gerekse merkezi yönetime arz-ı hallerle durumlarını arz etmişlerdi.

III. Murat, devletin içerisinde bulunduğu koşulları da göz önüne alarak eşkıya suhte temsilcileri ile bir araya gelinip bu sorunun müzakere yoluyla çözümü için gayret sarf etmişti. Devletin, eşkıya suhteleri muhatap alması, bunların varlığını tanınması anlamına gelmekteydi. Buna rağmen merkezi yönetim, siyasi saiklerle hareket etmeyen eşkıya suhtelerle anlaşma yollarını arayarak bu sorunu ortada kaldırmayı amaçlamıştı. Merkezî yönetim, sorunun çözümünde ya güvenlikçi ya da barışçıl yöntemlerle hareket etmiş; ancak, sorunu tamamen ortadan kaldırmaya yönelik tedbirler almamıştı. Şöyle ki, sorunun ana kaynağını oluşturan medreselerin ıslahı yönünde ciddi tedbirler alarak medreseleri ıslah edip eğitim-öğretim programlarını yenileyememişti.

III. Murat'ın, eşkıya suhtelere müzakereci yaklaşımı ve genel af ilan etmesi sorunun çözümünde muvaffakiyet sağlamadığı gibi eşkıya suhtelerin zulümleri, taşradaki ehl-i örf ve ehl-i şer' ile reâyâ üzerinde baskı oluşturarak XVII. ikinci yarısına kadar da sürmüştü.

^a Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, syilmaz3840@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi ve Sanatları, Osmanlı Devleti, Medrese, Eşkiya, Suhte, Müzakere, Merkezi Yönetim.

Giriş

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'ni uğraştıran olaylar arasında; devletin içine düştüğü buhranlı dönemde patlak veren şaki/eşkiya suhte isyanları gelmekteydi. Suhte isyanları araştırmacılar tarafından ele alınıp incelenmiş olsa da bu incelemelerde asker kaçkınları ile suhtelerin iş birliği ve yapmış oldukları isyanlar ile işlemiş oldukları suçlar ele alınıp incelenmiştir. Şöyle ki; Ensar Köse "İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606)"¹ ile Süleyman Demirci - Hasan Arslan tarafından; Maraş Eyâleti'ndeki Eşkiyalık (1590-1750)² örneklerinde olduğu gibi kimi araştırmacılar eşkiya suhtelerin asker kaçkınlarıyla işbirliği yapmalarını bölgesel olarak araştırmışlardı. Ancak eşkiya suhte isyanlarının neden meydana geldiği, medreselerin eşkiya suhtelerin ortaya çıkmasındaki yeri ve önemi üzerinde ayrıntılı durulmadığı görülmüştür. Araştırmacılar tarafından medreselerin bozulması, suhte isyanlarıyla doğrudan ilişkilendirilmediği için suhte isyanlarına giden yollar ve eşkiya suhtelerle yapılan müzakere maddeleri üzerinde ayrıntılı durulup irdelenmemiştir. Ayrıca, merkezi yönetimin eşkiya suhtelerin işledikleri suçları görmezden gelerek bunlarla bir araya gelip sorunu müzakere edip genel af çıkarması, genel hatlarıyla bazı araştırmacılar tarafından ele alınmasına rağmen bu konu üzerinde ciddi bir şekilde durulmamış olması da makalenin gerekçesini oluşturmuştur.

Suhtelerin ilk isyan hareketleri; Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) son zamanlarında ortaya çıkmış oğlu II. Selim (1566-1574) ile torunu III. Murat (1574-1595) dönemlerinde hız kazanmıştı. III. Mehmet (1595-1603) döneminde ise suhte isyanlarının Anadolu'yu özellikle Orta ve Batı Anadolu'yu yangın

¹ Ensar Köse, İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606), Çukurova Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Adana 2017, s. 22.

² Süleyman Demirci – Hasan Arslan, Osmanlı Türkiye'sinde Bazı Aşiret, Cemaat ve Taifelerin Eşkiyalık Faaliyetleri Ve Bunların Merkez-Taşra Yazışmalarındaki Yansımaları: Maraş Eyâlet Örneği (1570-1750), Turkish Studies- İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/3, Summer 2012, p. 887-914 Ankara, s. 888.

yerine çevirdiği, alınan bütün güvenlikçi yaklaşımlara rağmen bu gailenin I. Ahmet (1603-1617) döneminde kontrol altına alındığı bilinmektedir.³

Makalemizde tarihsel süreç içerisinde eşkıya suhtelerinin zulümlerinden ziyade neden merkezi yönetimin bunlarla müzakere yapma gereği duyduğu, müzakere maddelerinin irdelenmesiyle eşkıya suhtelerinin nasıl bir konuma gelmiş oldukları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca suhte eşkıyalarının zulümlerinden ve işlemiş oldukları suçlardan ziyade medrese talebelerinin neden böyle kanunsuzluklara karışarak suç işlemiş oldukları, medreselerin aslı fonksiyonlarını yitirmelerinin bu gailede/olayda yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Daha da önemlisi Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılın ikinci yarısında içerisinde bulunduğu haricî (devletlerarası sorunlar) ve dâhilî (sosyo-ekonomik sorunlar), durumun bu isyanın ortaya çıkmasındaki rolüne değinilmiştir.

A. XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Eşkîya Suhtelerin Ortaya Çıkış ve Yayılış Nedenleri

XVI. yüzyılın ikinci yarısında suhte isyanlarının devleti ciddi manada meşgul etmiş olduğu, bu isyan fitilinin; "Kanuni'nin son yıllarında başlayıp yarım asır devam ettiği..."⁴ bilinmektedir. Suhte isyanlarının çıkış nedenlerine değinmeden önce, konunun daha iyi anlaşılması için medreselerin doğuşu ve buradaki eğitim-öğretim faaliyetleri hakkında bahsetmek gerekmektedir. Şöyle ki; medreselerin doğuşu hakkında tam bilgi sahibi olunmamasına rağmen X. ve XI. yüzyılda İran ile Türkistan'da medreselerin ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Tarihsel süreç içerisinde gelişimini tamamlayan medreseler, Osmanlı Devleti'nin kurulmasıyla birlikte devlet kurumları arasında yerini alarak Türk eğitim-öğretim sisteminin temelini oluşturmuştu.⁵ Osmanlı Devleti'nde ilk medrese Orhan Bey zamanında H. 731 (1330 M.) tarihinde İznik'te kurulmuştu. Bu medreseye Şerefüeddin Davud-i Kayserî hoca olarak atanmıştı.⁶ Orhan Bey, daha beylik döneminde medrese kurarak yeni

³ Efkân Uzun, "Osmanlı Ülkesinde Görülen İsyân ve Eşkîyalık Olayları Karşısında Alınan Bazı Tedbirler Hakkında Bir Değerlendirme", TÜBAR, Cilt : 1, sayı: 25, 2009. s. 189.

⁴ Mustafa Cezar, Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yay., İstanbul 1965, s. 198.

⁵ Jane Hathaway, Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 152

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, TTK Yay., Ankara 1988, s. 1.

kurulmakta olan devletin inkişafında ilmin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nde, medreselerin varlıklarını devam ettirip devlet ve millet hayatına katkılar sağlamaları için bir gelir tahsis edilmişti. Yunus Koç ise; medreselerin var olmasında, vakıfların hayati öneme sahip olduğunu belirtmektedir.⁷ Bu bağlamda; Bursa'da kurulmuş medreselerin, vakıflarda elde edilen gelirlerle varlığını sürdürdüğüne dair; "bu medreselerin vakıf gelirlerini, müderrislere verilen ücretleri, medreselerin yakacak masraflarını (odun), yiyecek giderlerinden yağ, pirinç, ekmek ile öğrencilere ve görevlilere verilen fodule, çorba tası sayısı, hangi vakıflardan bu medreselere ne kadar vakıf payı"⁸ bilgisi bulunmaktadır. Bu örneklem üzerinde; medreselerin varlıklarını idame ettirmeleri için bir gelirlerinin olduğu ve bu gelirlerin mütevellî heyeti tarafından denetlenerek herhangi bir yolsuzluğa ve usulsüz harcamaya cevaz verilmediği anlaşılmaktadır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan eşkıya suhte isyanlarının daha iyi anlaşılması için Osmanlı medreselerindeki eğitim sisteminin de bilinmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Osmanlı medreselerindeki eğitim ve öğretim sisteminin nirengi noktasını; hoca ile suhtenin belli bir disiplin dâhilinde çalışmaları oluşturmaktaydı. Hocanın kontrolünde çalışmasını sürdüren suhteler, hocalarının olur vermeleriyle beraber icâzet*alırlardı. Böylece suhtelerin artık bir alanda uzmanlaşmış olduğu anlaşılırdı. Osmanlı Devleti'nde medreselerin adlandırılmasında buralarda görevli hocaların gündelikleri: yirmi, otuz, kırk, elli⁹ ile altmış ve yüz akçe medreseler"¹⁰ olarak isimlendirilmesinde belirleyici olmuştur. Belli bir plan ve program ile müfredat dâhilinde varlığını devam ettiren medreselerin sistemli ve düzenli bir yapıya kavuşmaları; Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulan Sahn-ı Seman Medreseleriyle olmuştur.¹¹

⁷ Yunus Koç, XVI. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara 2013, s. 151.

*İcâzet: 1. Kelime mânâsı "izin"dir. Eskiden medrese tahsilini bitirenlere bugünkü "diploma aldı" denir ve kendilerine "mücaz" adı verilirdi. (Bkz. Medrese) Ayrıntılı bilgi için; Mehmet Ali Ünal, Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul 2011, s. 399.

⁸ Kamil Şahin, Osmanlı Dönemi Bursa Medreseleri Defteri, XIII. Türk Tarih Kongresi, III. Cilt – III. Kısım, TTK Yay. Ankara 2002, s. 1513.

⁹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 11.

¹⁰ J. Hathaway, a.g.e., s. 153.

¹¹ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 2.

XVI. yüzyıla gelindiğinde kendi iç disiplinini oluşturarak varlığını devam ettiren medreselerde; bu yüzyılda aklî ilimlerin ihmal edilmesi¹² bunun yerine naklî ilimlere yer verilmesi, medreselerde eğitim-öğretimin çağın gereklerine göre yapılamayışı gibi sebeplerden medreselerde bozulma ve yozlaşma başlamıştı. Medreselerdeki bozulmanın asıl sebeplerini iki kategoride sınıflayabiliriz: Birincisi; genel sebepler olup bunu da kendi arasında şu şekilde sınıflayabiliriz: “a) Nüfus Artışı b) Askeri Sistemdeki Değişiklik c) Devlet Müesseselerindeki Bozukluklar d) Malî Buhran e) Celâli Fetreti f) Ulemâzâdegân Sınıfının doğuşudur. İkinci sebep ise; medreselerin kendi bünyesinden kaynaklanan sebepler olarak belirtilip bunu da kendi arasında şu şekilde: a) Öğretim Alanında Bozukluk b) Müderrislerin Atanma ve Ders Verme Yönteminin Bozulması c) Medrese Talebelerinde Disiplinin Bozulması”¹³ belirtebiliriz. Yukarıda belirtilen sebeplerden daha da önemlisi medreselere rüşvet ve iltimasın girmesi, hak etmeyen talebelere müderrisliklerin verilmesi, ilmin ön planda olması gereken medreselerde kanun ve nizama uyulmadan¹⁴ öğrencilerin mezun edilmesi gibi sebepler medreselerin bozulmasında belirleyici faktörler olmuştu. Bu sebeplerle beraber XVI. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde devlet refleksinin zayıflayıp Kanûn-i Kadîm’in bozulması¹⁵ devletin bütün alanlarında olduğu gibi medreselerin bozulmasında da belirleyici ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bozulmayı önlemek için III. Murat, 1 Şubat 1576 tarihinde bir ferman yayınlayıp medreselerdeki bozulmanın ıslahı hakkında; İstanbul, Edirne ve Bursa kadılıkları ile buralarda bulunan müderrislere gerekli çalışmaları yapmalarını emretmişti. Fermanda; medrese talebelerinin hak etmeden hızlı bir şekilde danişmendlik derecesine çıkmaları eleştirilerek acil önlem alınması gerektiği belirtilmişti. Hak etmeden mezun olan niteliksiz talebeler yüzünden kadılık ve müderrislik makamı üzerinde olumsuzluklar meydana geldiği, liyakatin esas ölçü olması gerektiği ve buna göre davranılması gerektiğini taşradaki kadılara ve müderrislere emretmişti.¹⁶ III. Murat ülke genelinde medreselerin yeniden Fatih devrindeki durumlarına gelip ilim merkezi haline

¹² M. Cezar, a.g.e., s. 209.

¹³ Mefail Hızlı, Osmanlı Medreselerinde Bozulma, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Sayı: 6, İstanbul 1994, s. 77.

¹⁴ Muhammed Şevki Aydın, Medreselerin Gerileyişi Üzerine, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri 1987, s. 335.

¹⁵ Mehmet Öz, Kanûn-i Kadîmin Peşinde Osmanlı’da “Çözülme” ve Gelenekçi Yorumcuları, Dergâh Yay., İstanbul 2010, s. 79.

¹⁶ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 13.

gelmeleri için 2 Şaban 985 (15 Ekim 1577) tarihinde bir hatt-ı hümayun yayınlamıştı.¹⁷ Yayımlanan ferman ve hatt-ı hümayunun özü taşradaki yetkililer tarafından kavranamadığından ya da medreselerin bozulmasının önü alınamamıştı. Kendini çağın ve zamanın gereklerine göre yenileyemeyen medreseler zamanla ilmiye sınıfında yaşanan sorunların kaynağı haline gelmişti.

Medreselerin bozulmasının ardında XVI. yüzyılın ikinci yarısında devleti ciddi manada uğraştıran eşkıya suhte isyanlarının çıkmasında; medrese önlere oldukça fazla suhtelerin/öğrencilerin birikmesi,¹⁸ medreselere aşırı ilginin olması etkili olmuştu. Medreselere ilginin oldukça fazla olmasında ise; ilmiye mensuplarının iyi yaşam koşullarına sahip olmaları belirleyici olmuştu. Ayrıca tebaanın ekonomik durumunun iyi olmayışı, medreselere aşırı talep olmasının ana nedenleri arasında gösterilmektedir.¹⁹ Bütün zorluklara rağmen medreselerde tahsil gören suhtelerin mezun olduktan sonra iş bulamayışları ve devlet tarafından kendilerine iş güvencesinin verilmeyişi²⁰ ve mezun olan suhtelerin maddi yönden sıkıntılar yaşamaları²¹ isyanın sebepleri arasındaydı. Ayrıca suhtelerden işsizler topluluğunun oluşması; devletin, medreseleri günün ihtiyaçlarına göre ıslah edemeyişi, her geçen yıl buralardan mezun suhte sayısının artması, suhtelerin karşı karşıya kaldıkları haksız uygulamalar, menfaatlerine ters düşen çeşitli iş ve işlemler²² karşısında birlikte hareket etmeleri, eşkıya suhte isyanını ortaya çıkarmıştı. Ülke içerisinde bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra, yıllardır süregelen savaşların Osmanlı malî, idarî ve siyasî yapısı üzerinde meydana getirdiği olumsuz gelişmeler²³ bu gaileyi ortaya çıkaran sebepler arasındaydı.

Suhte isyanlarının yayılmasında etkili ana unsur ise; medrese talebelerinin bu cürümlerinin²⁴ özellikle ilmiye sınıfında yer alan ehl-i şer'in (kadı ve naiplerin), bunları desteklemeleri neden olmuştur.²⁵ Bu sebeplerin yanı

¹⁷ İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 70-71.

¹⁸ Y. Koç, a.g.m., s. 152.

¹⁹ Mustafa Akdağ, Celâli İsyânlarının Başlaması, DTCF Dergisi, Ankara 1946, Sayı: 1, s. 31-33.

²⁰ Surayıya Faroqhi, Devletle Başa Çıkmak (Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720), Çeviri: Hamide Koyukan Bejsovec, Alfa Yay., İstanbul 2016, s. 145

²¹ Karen Barkey, Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi, Çeviren: Zeynep Altok, I. Baskı, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.162.

²² M. Cezar, a.g.e., s. 196-199.

²³ Y. Koç, a.g.m., s. 150.

²⁴ S. Faroqhi, a.g.e., s. 146.

²⁵ M. Akdağ, Celâli İsyânlarının Başlaması, s. 35.

sıra ehl-i örf ile ehl-i şer'in görevlerini suiistimal ederek tebaaya zulüm yapmaları,²⁶ onlardan ağır vergiler almaları, ehl-i örf ile ehl-i şer'e karşı tebaanın, eşkıya suhteleri desteklemelerine sebep olmuştur. Bu nedenler eşkıya suhte isyanının önlenememesinde ve bu isyanın körüklenerek ülkeyi yangın yerine çevirmesinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

Bu isyan hareketi, en çok tebaanın devlete karşı hoşnutsuzluğunun yoğun olarak yaşandığı yerlerde; "Isparta, Denizli, Alâiye, Antalya, Muğla, Aydın ve İzmir'de"²⁷ karşımıza çıkmakla beraber aslında suhtelerin Anadolu'daki faaliyet sahaları; İskenderun Körfezi'nden Giresun'a çizilen düz çizginin batısında kalan yerler şeklinde belirtilebilir.²⁸ Eşkîya suhteler daha çok Türk nüfusunun yoğun olduğu yerlerde etkili olmakla beraber Üsküp, Gümölcine, Silivri taraflarında da varlıklarını göstermişlerdir. Ancak buralarda Anadolu'daki gibi etkili olamadıkları da bilinmektedir. Bu durumun asıl nedeni ise buralarda Türkmen'lerin daha az nüfusa sahip olmalarıydı. Ancak eşkıya suhtelerin Anadolu'da ve Rumeli'de aynı zamanda isyan etmeleri dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi ise eşkıya suhteler arasında güçlü bir iletişim bağının olmasından kaynaklanmıştır.²⁹ Eşkîya suhtelerin mühimme defterlerinde görülen hükümlere göre özellikle 1580'li yıllardan itibaren çeteler oluşturarak eşkıyalık yaptıkları bilinmektedir.³⁰

B. Osmanlı Devleti'nin Eşkîya Suhteleriyle Yapmış Olduğu Müzakerenin Değerlendirilmesi

XVI. yüzyılın ikinci yarısında yetkililer bir taraftan eşkıya suhteleriyle mücadele ederken diğer taraftan da bunlarla müzakere yollarını arayıp ülkeyi bu gaileden kurtarmak için bazı girişimlerde bulunmuştu. Medreselerin bozulmasıyla niteliksiz bir şekilde mezun olan sûhteler, eşkıyalarla işbirliği yapıp asayişin daha zayıf olduğu köylere girerek köylülere çeşitli zulümler yapmışlardı. Medreselerden niteliksiz bir şekilde mezun olup iş bulamayan ya

²⁶ Savaş Yılmaz, III. Murat Döneminde Divân-ı Hümâyûn Gündeminde Osmanlı Köyü ve Köylüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 247.

²⁷ Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyancıları", Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul 2013, s. 271.

²⁸ M. Cezar, a.g.e., s. 200.

²⁹ Mustafa Akdağ, Medreseli İsyancıları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1-4, İstanbul 1949, s. 361-362.

³⁰ Sam White, Osmanlı'da İsyancı İklimi (Erken Modern Dönemde Celâli İsyancıları), Çev.: Nurettin Elhüseyn, Alfa Yay., İstanbul 2013. s. 115.

da tahsil gören sûhteler, sosyo-ekonomik yapının bozulması, rüşvetin, yolsuzluğun artması, kırsalda can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanamaması sonucunda levend ve sarıca eşkiyalarıyla işbirliği yaparak bu zaman aralığında tebaaya özellikle de köylülere zulüm yapmışlardı. Devlet bu eşkiya suhtelere karşı almış olduğu önlemlere ve vermiş olduğu bütün mücadelelere rağmen sûhteleri ıslah etmekte oldukça zorlanmıştı. Kanlı bir şekilde devam eden çatışmaların, devlet için ciddi sorunlar yarattığını gören idareciler, eşkiya sûhtelerle anlaşmanın yollarını aramıştı.³¹ III. Murat, dedesi Kanuni ile babası II. Selim'in aksine eşkiya suhtelerle mücadelede sert tedbirler almasının yanı sıra onlarla anlaşma yollarını da aramıştı.³² Şöyle ki İstanbul'a, eşkiya sûhtelerin temsilcileri davet edilip sorunun çözüme kavuşturulması için çalışılmıştı.³³ Bu bağlamda devlet temsilcileri ile eşkiya sûhte temsilcileri bir araya gelerek sorunun çözümü için bir karara varmışlardı. Yapılan müzakereler sonucunda: "...Taife-i mezbûrenin kendi hallerinde olup kimseye zarar ve ziyanları yok iken bazı eşkiya bu vecihle sûhte nâmına gezüp fesat ve şenaat etmekle cümlesine sirayet edüp bu bahane ile nice talebe katlolunup ve sûhte taifesini tutanlara dirlik vaad olmuştur, deyü cürmü olmayıp kendi hallerinde olanları sancakbeyleri, subaşları ve gayrıları tutup başlarını kesüp ve geru eşkiya ele girmeyüp mâbeynde mazlumlar telef olup ve akvam ve akrabalarına yataksuz deyü ehl-i örf yapuşup bu sebepten kendi halinde olan sûhte taifesi dahi terk-i vatan edüp tahsilden kalup ve Müslümanlar ihtiyaten evlâdını mektebe vermezler olup bu hal de inkıraz-ı ilme sebep olmuştur. Eğer eyu olanları kemakân şugullarında olup, cürmü olanlarının dahi şimdiye değin vâki olan cerayimleri affolunursa ve her birimiz nasb olup, dânişmend olduğumuzda câme-bahâlân için biner akçe verilüp ve nevbet-i nekahetle mülâzim olursak her birimiz hemşehrilerimizi gereği gibi zapt edüp birimizin hemşehrisi fesat ederse on bir hemşehri ittifak edüp Bilâd-ı Selâse³⁴de vâki olan imaretlere komayup ehl-i fesadı bulup ele vermeğe sâyederiz."³⁵ şeklindeki on iki sûhte temsilcisinin teklifleri devlet görevlileri tarafından tarafından kabul edilmişti.

III. Murat zamanında suhtelerin güçlenerek İstanbul'a kadar korku salmaları bu sorun hakkında bir şeyler yapılması gerektiği ortaya koymuştu.

³¹ S. Yılmaz, a.g.t., s. 203.

³² M. Akdağ, Celâli İsyânlarının Başlaması, s. 34.

³³ S. Yılmaz, a.g.t., s. 203.

³⁴ **Bilâd-ı Selâse**: Eskiden İstanbul, Edirne ve Bursa hakkında kullanılır bir tâbirdir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Mehmet Zeki Pakalın, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I., M.E.B Yay., İstanbul 1946, s. 233.

³⁵ M. Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyânları", s. 246.

Osmanlı – İran savaşlarının patlak vermesinden de suhtelere yönelik genel affın çıkarılıp bunlarla anlaşmanın yolları aranmıştı.³⁶ Merkezi yönetimin, suhtelerle müzakere etmesinde bu amiller etkili olurken suhtelerin müzakere masasına oturmalarında; eşkıya suhtelerin bir hak arayış içerisinde bulunmalarından ziyade varlıklarının ve taleplerinin devlet tarafından kabul edilmesinin ön plana çıktığı müzakere maddelerinde görülmektedir. Buna rağmen devletin içine düştüğü acziyeti gören suhteler, belli bir disiplin içinde bölükler halinde ve her bölüğün başındaki “Baş ve Buğ” emrinde olacak şekilde kanunsuzluk yapmalarına rağmen devletin siyasi varlığına başkaldırmamışlardır.³⁷ Eşkîya suhtelerin gündelik hayatlarını tanzim edişlerinde bazı kanunsuz işlere karışmalarında yaşanan olumsuzlukların etkili olduğunu anlaşma metnine yazdırıp imzalatmalarında bu süreçte devletin kusurlu olduğunu kabul ettirmişlerdir. Böyle bir güce sahip olan eşkıya suhtelerin, siyasi mahiyette bir isyan hareketine kalkışmayışları ise dikkate şayandır. Eşkîya suhtelerin böyle bir suça karışmadıkları gibi devlet memuru (ehl-i şer) olma talepleri aslında onların devletin mukaddesatına zarar vermek istemediklerini göstermektedir. Buna rağmen nizamsızlığı ve kanunsuzluğu yol tutan eşkıya suhteler, devletin enerjisini olumsuz yönde harcamalarına sebep olarak bir dönem, özellikle köylerde zulüm yaparak huzur ve asayişin bozulmasında etkili olarak suç işlemişlerdir.

Müzakerenin içeriğine bakıldığında; suhte temsilcileri eşkıyalık olaylarında, bazı eşkıyaların suhteler gibi davranarak tebaaya zulüm yapmış olduklarını bu yüzden masum bazı suhtelerin öldürüldüklerini, devlet görevlilerinin suhteleri yakalayıp öldürenlere ödül verileceğini duyurmalarıyla suhtelerin haksız yere öldürülmüş olduklarını açıklamışlardır. Suhte temsilcileri kendi arkadaşlarının mağdur edildikleri gibi akrabalarının da haksızlığa uğratılmış olduklarını bu sebepten tebaanın çocuklarını medreseye göndermekten imtina etmiş olduklarını bunun sonucunda ise ilim hayatının çöküşe girmiş olduğunu, yapılan zulümde ise ehl-i örf ile ehl-i şer’in (devlet memurları), etkili olduğunu merkezi yönetim temsilcilerine kabul ettirmişlerdir. Bu şekilde nakipler ilmi hayatın bozulup suhtelerin zulme uğramasında bazı devlet görevlilerini sorumlu tutmuşlardır. Nakipler eşkıyalık olaylarında suhtelerin suçlarının olmadığını suhtelere taşrada devlet memurlarının haksızlık yapmalarından dolayı bu olayların yaşanmış olduğunu devlet yetkilerine kabul ettirmişlerdir. Bütün bunlara rağmen eşkıyalık olaylarına

³⁶ K. Barkey, a.g.e., s. 167.

³⁷ M. Akdağ, Celali İsyanlarının Başlaması, s. 34.

karişmiş bazı eşkıya suhteler için ise; bunların suçlarının affedilip suhtelerin göreve başlamaları için gerekli adımların atılması gerektiğini ve yapılan müzakere neticesinde buna rağmen eşkıyalığa devam eden suhteler olursa kendilerinin bunlara karşı mücadele edeceklerini de devlet görevlilerine belirtmişlerdi. Bu müzakere maddeleri ve eşkıya suhteler adına devlet yetkilileri ile konuyu müzakere eden nakiplerin muhatap alınması devlet tarafından bunların gücünün kabul edildiği anlamına gelmekteydi.

On iki nakibin, önerilerinin devlet tarafından kabul edilmesinin ardında taşradaki yetkililere kararlar tebliğ edilmişti: Tebliğ edilen kararlar: “ 1. On iki nefer talebe olup her bir yılda bir kere vilâyetlerine varup devredüp, eşkıyanın fesat ve şenaatini men’edecekler. Güçleri yetmezse, sancakbeyleri, kadılar ve il erleri kendilerine yardım edecekler. 2. Eğer nakiblerden birinin hemşehrilerinden fesat ve şenaat eden olursa, on bir nakib hemşehrileri ile birleşüp hemşehrileri isyan eden nakibden eşkıyaları isteyecekler ve Bilâd-ı Selâse’de olan imaretlere o hemşehriden olanı koymayacaklar. 3. 1579 Martı’na (Muharrem 987) kadar olan sûhte suçları tamamen affolunacak. 4. Bundan sonra ne sûhtelere, ne de akrabalarına hükûmet mensupları (ehl-i örf ile ehl-i şer’) tarafından asla sıkıntı olunmayacaktır. 5. Bundan evvel sûhteler hakkında verilen bütün hükm-i hümayûnlar hükümsüzdür. 6. Bunlara mukabil sûhteler çalışacaklar ve arkadaşları arasında temayüz edecekler, istihkaklarına göre, kendilerine riâyet olunacak. 7. Talebelikten feragat ederek ziraatla uğraşacaklara dokunulmayacak. 8. Nakibler mezbur taifenin ahvalini ıslahta muvaffak olurlarsa, ferman mucibince dânişmend olduklarından bin akçe verilecek ve nöbette nekabetle mülâzım alınacak; yerlerine talebe arasından ilimle mümtaz olanlar gene nakib seçilecekler ve onlar da devre çıkacaklar ve her nöbette bu minvâl üzere nekabetle mülâzım olacaklar. 9. İlk seçilen nakipler işe başlarken merasim ve ziyafet tertip olunacak. 10. Bu nişan (yani nakibler ile yetkililer arasındaki mukavele) Bilâd-ı Selâse’deki mahkeme sicillerine aynen kaydolunacak.

Bu şekilde sûhtelerin isyanlarının önünün alınacağı tahmin edilmesine rağmen işler merkezî yönetimin beklentileri doğrultusunda gerçekleşmeyip sûhtelerin şekavetleri süregitmiştir. Sûhtelere af çıkarılması taşrada yönetici olan kadıların, sûhteleri daha da desteklemelerine sebep olmuştur. Medrese öğrencilerini isyana götüren sebepler üzerinde ciddi manada durulmayıp sadece on iki nakibi tatmin edici kararların alınması bu görüşmelerin akibetinin

hayırlı olmamasında temel etken olmuştur.”³⁸ devletin, suhtelerle aynı masaya oturması onların güçlerini tanıdıkları anlamına gelmekteydi. Suhtelerin, eşkiyalara karşı etkin bir şekilde görev alacak olmalarında kamu güvenliğini sağlamakla sorumlu olan devletin bu görevini tam anlamıyla yerine getiremediğini ortaya koyduğu gibi aynı zamanda eşkiyalık olaylarıyla anılan suhtelerin iç güvenliğin sağlanmasında görev verilmesiyle bunların sistem içerisine çekilmeye çalışılmıştır.

On iki nakibin ise eşkiyalık olaylarına karşı aynı kararlılıkla davranacaklarını beyan etmeleri, devletle mutabakata vardıklarını göstermektedir. Bu bağlamda, eşkiya suhtelere 1579 Mart'ına (Muharrem 987) kadar işlemiş oldukları suçlara, genel af devlet tarafından çıkarılarak suça karışmış suhteler, kamu güvenliği düşünülerek bağışlanmıştı. Genel affa faydalanan suhtelerin akrabalarına dahi bu affa yararlanma hakkı verilerek kamu huzurunun sağlanması amaçlanmıştı. Asıl daha da önemlisi; tebliğ edilen kararda anlaşma tarihine kadar verilen hükm-i hümâyûnların geçersiz olduğunun ilan edilmesi idi. Tabiri caizse devlet, eşkiya suhteler karşısında acziyet içerisine düşmüş ve devlet refleksi ve ciddiyetinden uzaklaşarak eşkiya suhtelere karşı adeta teslimiyetini ilan etmişti.

Suhtelerin çalışmaları şartıyla devlet içerisinde liyakatlerine göre vazifeler verileceği gibi bu on iki nakibin suhtelerin ıslahı yönünde başarılı olmaları neticesinde ise; devlet tarafından ödüllendirilerek devriyeye çıkarılarak tahsildarlık yaptırılıp iç güvenliğin sağlanmasında etkili bir şekilde vazifelendirilebilecekleri kabul edilmişti. Taraflar arasında yapılan müzakerenin genel geçer nitelik taşıması için Bilâd-ı Selâse'deki mahkeme kayıtlarına geçirilmesi hususunun kabul edilmesi aynı zamanda nakiplerin hukukî ve diplomatik varlığının devlet tarafından da kabul edilmiş olduğunu göstermektedir. Genel af niteliği taşıyan Muharrem 987 yılında III. Murat zamanında yayınlanan fermanda eşkiya suhtelerin kanunsuzluğuna son verilmek istenip eşkiya suhtelerin; “dersleri ve ziraatlarına geri dönmeleri”³⁹ beklenmişti. Devletin çıkarmış olduğu genel affa ve müzakere şartlarına uymayan suhteler bir dönem özellikle Batı Anadolu ile İç Anadolu'daki köylülerin adeta kâbusu olmuşlardı.

³⁸ M. Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası “Celali İsyanları”, s. 246-247.

³⁹ Ensar Köse, İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606), Çukurova Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Adana 2017, s. 28.

Osmanlı Devleti, her ne kadar eşkıyalık olaylarına bir son vermek için sûhte nakibleriyle iyi niyetli görüşmüş olsa da bu durum aynı zamanda sûhte eşkıyalarının özgül ağırlığının kabul edildiği anlamına da gelmekteydi. Bu durum devletin, suhte eşkıyalarıyla mücadelede nasıl bir halet-i ruhiye içerisinde bulunduğunu da göstermektedir. Devletin silahlı mücadelesinin yanı sıra aynı masa etrafında bu şer' odaklarıyla buluşup, onları ıslaha yönelik çalışmalar yapması; bu gailenin sadece silahla halledilemeyeceği gerçeğini idarecilerin kabul ettiğini de göstermektedir. Eşkya suhtelerin varlığı ve gücü devlet tarafından kabul edilmesine rağmen aynı zamanda devlet için ciddi bir tehdit oluşturan celaliler gibi siyasi gücü tehdit edecek potansiyele sahip olmadıklarını da ortaya koymuştur. Buna rağmen suhte eşkıyalarının etkili oldukları yerlerde özellikle Anadolu'da başkente gönderilen arzlarda medrese öğrencilerinin şikâyetleri hakkında sayısız şikâyetler bulunmaktaydı.⁴⁰ Devlet, tebaanın özellikle taşradaki köylülerin can, namus ve mal güvenliğini sağlamak için kerhen de olsa bu eşkıya güruhu ile müzakere yapmak zorunda kalmıştı. Aslında devlet bu gailyi ortada kaldıracak güce sahipti. Osmanlı Devleti Doğu sınırında İran'la yaşanan sorunların savaşa dönüşmesi⁴¹ karşısında içeride birlik ve bütünlüğü sağlayarak asayişin sağlanmasına önem vermişti. Devlet iç ve dış nedenlerden kaynaklanan olumsuz gelişmelerden eşkıya suhtelerle müzakere yaparak bu gaileden barışçıl yollarla kurtulmayı amaçlamıştı. Merkezî yönetim iyi niyetle bu sorunu çözmek için girişimlerde bulunmuştu. Ancak suhtelerin yaptıkları zulümlere karşı da hukukî ve cezaî önlemler alarak meşruiyetinin tebaa nazarında sorgulanmasını engellemeye çalışmıştı.

C. Devletin, Eşkya Suhtelere Karşı Almış Olduğu Önlemler Ve Vermiş Olduğu Cezalar

Kanuni Sultan Süleyman'ın son dönemlerinde patlak veren oğlu II. Selim ile torunu III. Murat dönemlerinde yoğunlaşarak artan suhte isyanı, I Ahmet (1603-1617) dönemine kadar sürmüş olup bu isyan 1613⁴² yılında kontrol altına alınmıştı. Osmanlı Devleti'nin 12. Padişahı III. Murat zamanında eşkıya suhtelerle mücadelede önlemler alınmasına rağmen suhte isyanlarının bastırılmasında başarılı olunamamıştı. Merkezî yönetim, eşkıya suhtelere karşı ilk önce onları sistem içerisine çekerek bu gaileden kurtulma yollarını aramıştı. Bunun için her zaman onlara karşı şiddet kullanmıyor bazen de suhteleri affediyordu. Aslında devletin, bunlarla müzakere yapması sorunun çözümüne

⁴⁰ S. Faroqhi, a.g.e., s. 57.

⁴¹ K. Barkey, a.g.e., s. 167.

⁴² K. Barkey, a.g.e., s. 161.

yönelik iyi niyetli ve bağışlayıcı bir tutum içerisinde olduğunu göstermektedir. Her şeye rağmen devlet, eşkıya suhtelerle mücadelede tek bir yöntem izlemeyerek onları sistem içerisine çekip aslî görevlerini yapmaları için uğraşmıştı. Merkezî yönetimin, eşkıya suhtelere karşı izlemiş olduğu plan üç ana prensibe dayanmaktaydı. Birincisi, tebaanın şikâyetine binaen hukuk kurallarına bağlı kalınarak verilen cezalar. İkincisi, devlet tarafından eşkıya suhtelere yetkiler verilerek sistem içerisine çekilip taşrada eşkıyalık yapmaya devam eden suhtelere karşı dengeleyici bir güç olarak kullanılmalarıydı. Üçüncü ise, suhtelerin ıslahında ciddi manada güçlkle karşılanması halinde kolluk güçleri marifetiyle ortadan kaldırılmaları şeklindeydi.⁴³ Bahsedildiği gibi Kanuni ile II. Selim dönemlerinde eşkıya suhtelere karşı devlet, sert tedbirler alarak bu sorunun üstesinden gelmeye çalışmıştı. Bu usule III. Murat döneminde bir ara son verilerek eşkıya suhtelerle müzakere yapılarak genel af çıkarılmıştı. Eşkîya suhtelerin müzakere maddelerine uymayarak yağma ve talana devam edip kanunsuzluklar yapıp kamu düzenini bozmaları nedeniyle III. Murat taşradaki kamu görevlilerine, bunların kanlarının dökülmesi gerektiği yönünde fermanlar göndermişti.⁴⁴ Devlet, eşkıya suhtelerin yoğunlukta olduğu yerlere kapıkulu süvarilerini göndererek asayişini temin etmek istemişti. Bunun yanı sıra suhtelerin elindeki silahların toplanması için altı bölük süvari göndermiş, suhtelere kefillik sistemini ihdas ederek onların hareketlerini denetlemişti. Kendine kefil bulamayan suhteler derhal derdest edilerek bunlar denetim altına alınmaya çalışılmıştı. Bu tebaayı koruyucu ve kollayıcı önlemler bütün suhteler için geçerli olmayıp kanunsuz işlere karışıp suç işleyen eşkıya/şaki suhteler için alınmış önlemlerdi. Merkezi yönetimin suhtelere karşı almış olduğu bir başka önlem ise; bunların, suhte kıyafetleriyle gezmelerinin yasaklamasıydı.⁴⁵ Bu şekilde merkezi yönetim, asi suhtelere adeta savaş açmış gibi bir halet-i ruhiyeye bürünmüştü. Böyle bir halet-i ruhiye içerisinde bulunan merkezi yönetim; "...eşkîyanın muinlerini ve yataklarını şiddetle cezalandırma..."⁴⁶ yoluna giderek bu gailenin üstesinde gelmek için mücadele etmişti. Merkezi yönetim, suhtelerin hepsine suçlu nazarıyla yaklaşmamış taşrada eşkıya suhtelerle mücaadele eden ehl-i örf⁴⁷ ile ehl-i şer'e, eşkıyalık

⁴³ M. Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyaları", s. 240.

⁴⁴ M. Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyaları", s. 248.

⁴⁵ M. Cezar, a.g.e., s. 204-05-206.

⁴⁶ Süleyman Demirci, Hasan Arslan, Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset, Yalın Yay., İstanbul 2012, s. 132.

* **Ehl-i örf:** Osmanlı devrinde fiilî gücü elinde tutan, devletin kudret ve nüfuzunu temsil eden devlet memurları. M. Ali Ünal, a.g.s., s. 219.

olaylarına karışmamış suhtelerin; “rencîde ve remîde edilmemelerini”⁴⁸ hassaten bildirerek suçlularla suçsuzları tespit edip ona göre davranmalarını emretmişti. Ayrıca merkezî yönetim, devriye bölüklerini ihdas ederek eşkıyalarla mücadelede yeni bir birim oluşturmuştu. Devriye bölüklerinin asıl görevleri ise köylülerin güvenliğini sağlamaya yönelikti.⁴⁹ Devlet bir taraftan köylüleri, şaki suhtelere karşı kolluk güçleri vasıtasıyla korurken diğer taraftan bunların etkili oldukları köylerde, köylüleri silahlandırarak yerinde nefsi müdafaa yapmalarını sağlayarak can, namus ve mal güvenliğinin sağlanması yolunda adım atmıştı.⁵⁰ Ayrıca köylerin muhafazası için il erleri teşkilatı kurularak köylülerin bu şekilde eşkıya suhtelere karşı mukavemette bulunmaları sağlanarak can, mal ve namusları korunmaya çalışılmıştı.⁵¹

Eşkıya suhtelerin zulümlerine karşı merkezi yönetimin almış olduğu bütün koruyucu ve kollayıcı önlemlerine rağmen bunlar eğitim ve öğretim faaliyetlerinin dışında kalarak XVI. yüzyılın ikinci yarısında özellikle köylülerin kâbusu haline gelmişlerdi. Merkezi yönetim, eşkıya suhtelerin bu taşkınlık ve hukuksuzluklarına karşı sert cezai önlemler almak zorunda kalmıştı. Bu bağlamda, eşkıya/şaki suhte elebaşlarının kellesi kesilerek başkente gönderilmesi gerektiği yönünde taşradaki yöneticilere emirler göndermişti. Bu bağlamda; “...sûhte eşkıyasından ileri gelenlerinin başlarının kesilerek başkente gönderilmesi...”⁵² başka bir hükümde ise; Bafra’ya bağlı köylerde eşkıyalık yapan suhtelerin yakalanarak şer’le haklarından gelinmesi⁵³ gerektiği ehl-i şer’e⁵⁴ emredilmişti. Merkezi yönetim bu sorun karşısında taşradaki yetkililere eşkıya suhtelerle mucaadelede kararlı olunması gerektiğini belirtmişti. Yani, merkezi yönetimin eşkıya suhtelere karşı tavizsiz olduğu anlaşılmaktadır. Eşkıya elebaşlarının kanlarının dökülüp haklarından gelinmesinden başka eşkıya suhtelere çeşitli cezalar verilerek sistem içerisine çekilip ıslah edilmeleri için çalışılmıştı. Eşkıya suhteler için verilen bir başka ceza ise uzuv kesme cezasıydı. Eşkıyaların uzuvlarının kesilmesine yönelik⁵⁵ hükmün bulunması devletin, eşkıya suhtelere karşı ibret-i âlem için ağır cezalar verdiğini göstermektedir.

⁴⁸ S. Demirci, H. Aslan, a.g.e., s. 162.

⁴⁹ S. Yılmaz, a.g.t., s. 191.

⁵⁰ K. Barkey, a.g.e., s. 163.

⁵¹ S. Yılmaz, a.g.t., s. 200.

⁵² BOA MD 47, h. 369, s. 141.

⁵³ BOA MD 26, h. 254, s. 99.

⁵⁴*Ehl-i şer’: Kanun adamları. Kadılar, müftüler, müderrisler vs. M. Ali Ünal, a.g.s., s. 220.

⁵⁵ BOA MD 72, h. 446, s. 191.

Osmanlı Devleti, kamu düzenini bozup suç işleyen eşkıyalara vermiş olduğu cezalar arasında: "...hapis, küreğe konulma, kal'abendlik, cezirebendlik, kısas, sürgün ve en ağır ceza olan idam cezalarını vermiştir. Ölümle cezalandırılan kişinin 'sâibü'l-fesad' olması, yani fesadı, kötülüğü devamlı olarak yapan, etrafa zararı dokunan kişi olma şartı aranırdı. Bir kişinin sâibü'l-fesad sayılıp sayılmayacağı fetva ile belirlenirdi. Devlet, ortadan kaldırılmasını istediği eşkıyalarla ilgili hükümlerde, alınan 'fetva-yı şerife göre hareket edilmesi gerektiğini yetkililere emretmiştir."⁵⁶ Merkezî yönetim bu ağır cezaları vererek eşkıyalıkla mücadelede ne kadar kararlı olduğunu ve devlet otoritesine başkaldıranların ağır bedeller ödeyeceğini eşkıya suhtelere göstermişti.

Bu bağlamda eşkıya suhtelere verilen ağır cezalar cürümleriyle orantılıydı. Eşkîyalara verilen cezalar arasında yaşadıkları yerlerle ilişkilerinin kesilerek aileleriyle sürgüne gönderilmeleri de vardı. Şöyle ki; eşkıya elebaşlarının aileleri ile yakalanarak Kıbrıs'a sürgün edilmelerine...⁵⁷ karar verildiği gibi bazen de eşkıyaların yalnız sürgüne gönderilmelerine yönelik hükümler bulunmaktadır. Bazı eşkıyaların Kıbrıs'a sürgüne gönderilmeleri⁵⁸ emredilmiştir. Eşkîyalara bu türden ağır cezalar verilmesi keyfe göre olmayıp adil yargılamaların ardında verildiğine dair hükümlerin son satır aralıklarındaki ifadelerde görülmektedir. Şöyle ki; suhte eşkıyaları, kolluk güçleri tarafından derdest edilip kadı huzuruna çıkarıldıktan sonra davalarının hakça görüldükten sonra adil bir şekilde hükmün verilmesi ehl-i şer'e⁵⁹ emredilmiştir. Mühimme defterlerinde bu türden pek çok ibarelere rastlamak mümkündür. Osmanlı Devleti bir taraftan kamu huzur ve düzenini bozan şaki suhtelere karşı tavizsiz davranırken diğer taraftan da yargılamaların adil olması gerektiğini kadınlara emrederek haksız karar vermelerinin önünü alarak devletin kuruluş felsefesinde yer alan adalet mefkûresine göre davranmıştır.

Eşkîya suhtelerinin işlemiş oldukları suçlara göre, cezalarının bir kısmı taşrada yani yakalandıkları yerlerdeki kadılar huzurunda bir kısmının⁶⁰ ise kolluk güçleri nezaretinde sicilleriyle başkente gönderilerek⁶¹ verilmiştir. Suhte eşkıyalarıyla yapılan mücadelede hukuk kuralları içerisinde kalınması

⁵⁶ S. Yılmaz, a.g.t., s. 228.

⁵⁷ BOA MD 23, h. 389, Bakınız : S. Yılmaz, a.g.t., s. 224.

⁵⁸ BOA MD 23, h. 111, s. 53, s. 53, Bakınız : S. Yılmaz, a.g.t., s. 224

⁵⁹ BOA MD 23, h. 338, s. 162.

⁶⁰ M. Cezar, a.g.e., s. 202.

⁶¹ BOA MD 23, h. 362, s. 171.

gerektiği⁶² taşradaki ehl-i şer'e (kadı ve naibler), gönderilen hükümlerde belirtilmiştir.

Sonuç

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nin kurumsal yapısının bozulmaya başlamasıyla medreseler de bu bozulmadan etkilenmişti. Şöyle ki; medreselere kapasitesinden fazla suhtelerin alınması, medreseye alınan suhtelerin ise niteliksiz bir şekilde mezun olmaları, medreselerin çağın gereklerine göre kendilerini yenileyememesi, pozitif bilimlerin haftalık ders saatlerinin azaltılıp zamanla kaldırılması bunun yerine medreselerde nakli bilimlere önem verilip okutulması, medreselerin kuruluş felsefesinde uzaklaşması bu bozulmayı hızlandırmıştı.

Suhtelerin, medreselerde mezun olduktan sonra memurluklara atanamayıp işsiz güçsüz olmaları, eşkıya/şaki suhte ayaklanmalarına giden yolu aralamıştı. Devletin içerisinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumun her geçen gün kötüleşmesi, medreselerde mezun olan öğrencilerin, iş bulamayıp gündelik hayatlarını sürdürmelerinde sorunlar yaşamaları, onların gruplar halinde eşkıyalık olaylarına karışmalarına sebep olmuştu. İlk başlarda 10'arlı 20'şerli gruplar halinde gezerek suç işleyen eşkıya suhteler zamanla yüzerli ve binerli bölükler haline gelerek, kırsalda ciddi manada bir illegal güç oluşturarak, köylüler üzerinde hâkimiyet kurmuşlardı.

Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyılda ekonomisi büyük ölçüde tarım ve hayvancılıkta elde edilen gelirlere dayanmaktaydı. Eşkıya suhtelerin faaliyet gösterdikleri yerlerin başında köyler gelmekteydi. Buralarda meydana gelecek tarımsal alanda elde edilecek ürün miktarının düşmesi, devletin vergi kaybına neden olacaktı. Bu nedenle Osmanlı Devleti, eşkıya suhtelerin yağma ve talanlarına karşı önceleri sert önlemler (askerî ve cezaî) almış, buna rağmen eşkıya suhteleri tedip etmekte başarılı olamamıştı.

III. Murat, babası II. Selim ile dedesi Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde alınan askerî ve cezaî önlemlerin yanı sıra sulh yoluyla bu sorunun çözümü için girişimde bulunarak eşkıya suhte temsilcileriyle başkentte konuyu müzakere ettirmişti. Müzakere sonunda eşkıyalık olaylarının sona erdirilmesine ve suhtelerin durumlarında iyileştirilme yapılmasına yönelik kararlar alınmış. Ayrıca III. Murat genel af çıkararak bu sorunun çözümünde barışçıl bir politika izlemişti. Yapılan müzakere sonunda eşkıya suhtelerin

⁶² BOA MD 51, h. 69, s. (okunamadı).

eşkîyalığa devam ettiklerini müşahede edince bunlara karşı aynı dedesi Kanuni ve babası II. Selim gibi askerî ve cezaî tedbirlere başvurarak bu gaileda kurtulmayı amaçlamıştı. Bu şekilde kendisinden önce eşkîya ile mücadelede takip edilen metodu uygulamaya yeniden başlamıştı.

III. Murat gerek müzakereci (barışçıl) gerekse güvenlikçi (kolluk) yaklaşımlarla sorunu çözeceğini düşünmüş ancak sorunun ortaya çıkmasına sebep olan unsurları tespit ederek bunların giderilmesi için gerekli tedbirleri almamıştı. Şöyle ki; suhte isyanlarının ana unsurlarından birini oluşturan medreseleri ıslah edip aklî ve naklî ders programları, hangi şartlarda medreselere öğrencilerin alınacağıın ilan edilmesi, medreselerde eğitim-öğretimin nasıl yapılacağı, medreselerde hocaların hangi kıstaslara göre atanıp ders vereceği vs. gibi düzenlemelere gitmemiştir.

Eşkîya suhteleri ortaya çıkaran alanlarda gerekli düzenlemeler yapılmadığı gibi bu gailenin yayılmasında etkili bir başka unsur olan kırsal kesimin korunması içinde ciddi önlemler de alınmamıştı. Merkezî yönetim, eşkîya suhtelere karşı yerinde savunma stratejisine başvurarak ilerleri teşkilatını kurmuş olsa da bundan da istenilen başarı tam olarak sağlanamamıştı. Alan hâkimiyetine sahip olan suhte eşkîyaları; hızlı hareket etme kabiliyetine sahip olmaları, merkezi yönetimin kendilerine karşı sistemli bir şekilde mücaadele edemeyişi, kolluğun kırsalda yetersiz kalması gibi sebepler kendilerinin tedip edilmelerini geciktirmişti. Ayrıca devlet memurlarının (ehl-i örf ile ehl-i şer'in), eşkîya suhtelerle iş birliği halinde bulunmaları, dış politikada devletlerarası sorunların yaşanması (Osmanlı – İran ve Avusturya savaşları), eşkîya suhteler sorunun çözümünü, XVII. yüzyılın ilk yarısına kadar sürmesine sebep olmuştu. Kırsalda yaşayanların bu gaile nedeniyle can, mal ve namus güvenliğinin sağlanmasında zafiyetler oluşmuştur.

KAYNAKÇA

- AKDAĞ, Mustafa, "Celâli İsyânlarının Başlaması", DTCF Dergisi, Sayı: 1, Ankara 1946.
- AKDAĞ, Mustafa, "Medreseli İsyânları", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 1-4, İstanbul 1949.
- AKDAĞ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyânları, II. Baskı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013.

- AYDIN, Muhammed Şevki, "Medreselerin Gerileyişi Üzerine", Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri 1987.
- BARKEY, Karen, Eşkiyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi, Çeviren: Zeynep Altok, I. Baskı, Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- BOA, MD 23: 53, 162, 171, 389.
- BOA, MD 47: 369.
- BOA, MD 51: 69.
- BOA, MD 72: 446.
- CEZAR, Mustafa, Osmanlı Tarihinde Levendler, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Yay., İstanbul 1965.
- DEMİRCİ, Süleyman - ARSLAN, Hasan, Osmanlı Türkiye'sinde Eşkiya, Devlet ve Siyaset, Yalın Yay., İstanbul 2012.
- FAROQHI, Suraiya, Devletle Başa Çıkmak (Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç 1550-1720), Çeviri: Hamide Koyukan Bejsovec, Alfa Yay., İstanbul 2016.
- HATHAWAY, Jane, Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları, Çeviren: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- HIZLI, Mefail, "Osmanlı Medreselerinde Bozulma", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Sayı: 6, İstanbul 1994.
- KOÇ, Yunus, "XVI. Yüzyılın Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Ankara 2013.
- KÖSE, Ensar, "İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606)", Çukurova Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Adana 2017.
- ÖZ, Mehmet, Kanûn-i Kadîmin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları, Dergâh Yay., İstanbul 2010.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. I., M.E.B Yay., İstanbul 1946.
- ŞAHİN, Kamil, "Osmanlı Dönemi Bursa Medreseleri Defteri", XIII. Türk Tarih Kongresi, III. Cilt – III. Kısım, TTK Yay. Ankara 2002.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı, TTK Yay., Ankara 1988.
- ÜNAL, Mehmet Ali, Paradigma Osmanlı Tarihi Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul 2011.

III. Murat Döneminde Eşkîya Suhtelerle Yapılan Müzakere Üzerine Bir Değerlendirme

WHITE, Sam, Osmanlı'da İsyân İklimi (Erken Modern Dönemde Celâli İsyânları), Çev.: Nurettin Elhüseyn, Alfa Yay., İstanbul 2013.

YILMAZ, Savaş, III. Murat Döneminde Divân-ı Hümâyûn Gündeminde Osmanlı Köyü ve Köylüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

AN ANALYSIS ON NEGOTIATIONS WITH FANATIC BANDITS DURING MURAT III ERA

© Savaş YILMAZ^a

Abstract

This study was purposed to analyze how fanatic bandits became a force that can negotiate with the state and their effects on state officers and national subjects in the era of Sultan Murat III (1574-1595). When the Ottoman law started to lose its power in the second half of 16th century, corruption emerged among state offices. Madrassahs, one of the most important constituents of Ottoman Education System along with students were surely affected by this corruption. Students (suhte/Softa/fanatics) have graduated from these madrassahs without required knowledge and proficiency due to that corruption, and they were not appointed to proper offices; unemployed and aware of the weakness of the state which was fighting against foreign and internal enemies, found the chance to torture weakly-defended villagers, national subjects, in many parts of the state effortlessly. These villagers have informed both rural and state officers about the activities of these fanatic bandit groups. They have requested an end to this torture, in fact massacre, from the Imperial Council (Divan-ı Hümâyûn). Otherwise, if they were not free from dangers of these students, they stated they would immigrate to other places, and this would have great impact on economy of the state. On hearing these, state officer chose the negotiation way to calm down these fanatics and let the national subjects live freely.

Suleiman the Magnificent and Selim II have tried to overcome the problem of fanatic bandits through a military security approach after thousands of complaints from different sanjaks and villages of the state. However, in the reign of Murat III, this understanding of security for all citizens of state has been

^a PhD., Ministry of National Education, syilmaz3840@hotmail.com

neglected; and, therefore, with worsening economic and social state along with wars against Persia and Austria, chiefs of these bandits have sat around the same table with state officers for negotiations in the capital city to overcome this difficulty. This was mainly because of the peaceful policies of Sultan Murat III contrary to hard and secure military policies of his ancestors, Suleiman the Magnificent and Selim II. The main reason to follow a peacemaking strategy for Murat III was to channelize the power of his state to sensitive and more important fields such as corrupted financial structure and international conflicts. Sitting around the same table with these bandits and negotiating with them means a kind of recognition of their existence for the Ottoman state. By following this peacemaking strategy, the state has tried to overcome the problems that these unlawful bandits have caused in villages.

Despite the peacemaking approach of the Ottoman state, fanatic madrassahs bandits have continued torturing the citizens of the state. When following peaceful negotiations and not taking precautions against these bandits, the state thought the problem would end soon. The state did not take measurements in madrassahs and regulate them; the state did not update the education program. Students were not chosen properly, even madrassahs professors were not selected from the most elite ones. Due to these facts, graduates of these madrassahs were not well equipped with necessary knowledge, thus, with lack of security in villages, new fanatic bandits have come up with torture. Great peaceful efforts of the state to keep these bandits in the system did not stop the unlawfulness of this gang. These bandits have caused villagers immigrate from their villages and this has caused a great conflict socially and economically.

Murat III has tried to stop these bandits and end the torture. Despite all measurements taken by his reign, these bandits continued their unlawful actions and, therefore, they have been punished severely by Sultan Murat III. Although the state has tried to stop them with all efforts, these bandits have continued growing their power on citizens of Ottoman state; indeed, they have cooperated with Celalis who were also against the power of Ottoman State.

Although Sultan Murat III has tried to overcome this problem through a peaceful policy, he could not accomplish his mission in other parts of the state. He ruled the establishment of negotiation committees with these bandits, but these bandits did not keep their words and continued their massacre that caused great waves of immigrants, loss of agricultural produce and socio-economic problems. However, later, he solved the problem through secure military

policies of his grandfather Suleiman the Magnificent and his father Selim II. Although Murat III has tried to solve the problem with severe punishments, his state officers have cooperated with these bandits and some of national subjects have supported them too. Nevertheless, disciplining these fanatic bandits has been a long-term mission until the first half of 17th century.

Keywords: Islamic History and Arts, Ottoman State, Madrassah, Bandit, Fanatic Students, Negotiations, Centralized Administration.

